

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-49>

УДК 330.322:658.11

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО АПК В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

INVESTMENT PROBLEMS OF THE REGIONAL AGRICULTURE IN WARTIME CONDITIONS

Білоус Світлана Петрівна

доктор економічних наук, доцент,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0303-7453>**Новотний Сергій Володимирович**

здобувач третього (аспірантського) рівня вищої освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5855-4764>**Bilous Svitlana, Novotnyi Serhii**

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi

В статті досліджено проблеми інвестування агропромислового комплексу України в сучасних умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. Проаналізовано основні джерела фінансування довгострокових інвестицій в агропромисловий комплекс на рівні регіону. Визначено три принципово різних напрями у сфері інвестування АПК регіону. Обґрунтовано оцінку та вибір основних напрямів інвестування агропромислового комплексу. Досліджено методичку оцінки пріоритетності та відбору інвестиційних проектів. Визначено ряд проблем українського агробізнесу, що впливають на його розвиток і продуктивність, особливо в сучасних умовах воєнного стану. В рамках цільової спрямованості структурної політики в аграрному секторі виділено низку проблем подальшого розвитку інвестиційного процесу в агропромисловому комплексі регіону.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільське господарство, проблеми, інвестиції, регіон.

The purpose of the article is to study the problems of investing in the agro-industrial complex of Ukraine in the modern conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The Ukrainian agricultural sector is an important branch of the Ukrainian economy, which provides a significant part of the country's export revenues and attracts a large number of people. However, like any other industry, the Ukrainian agricultural sector has its own problems. Investing in agribusiness of Ukraine is a very topical issue. Agricultural industry is one of the most promising branches of the economy of Ukraine, as the country has significant potential for the development of agriculture. The advantages of investing in agribusiness of Ukraine include: wealth of land resources, high potential for increased production, natural resources, etc. The scientific work is devoted to the study of the problems of investing in the agro-industrial complex. The article examines the problems of investing in the agro-industrial complex of Ukraine in the modern conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The main sources of financing long-term investments in the agro-industrial complex at the regional level are analyzed. Three fundamentally different directions in the field of investment in the agricultural sector of the region have been identified. The evaluation and selection of the main areas of investment of the agro-industrial complex are substantiated. A number of problems of Ukrainian agribusiness affecting its development and productivity, especially in modern conditions of martial law, have been identified. Within the framework of the target orientation of the structural policy in the agricultural sector, a number of problems of the further development of the investment process in the agro-industrial complex of the region are highlighted. A methodological prerequisite for the study and solution of many problems related to the improvement of the economic mechanism of the agro-industrial complex is the examination of the investment process from the standpoint of industrial relations and its socio-economic efficiency. A comprehensive socio-economic criterion for evaluating investments in the agricultural sector is necessary. The results of the investment process are influenced by forms of management in the agrarian sphere. Today, the financing of agriculture is not planned. It is advisable that the management of the process of financial provision and support of investment demand is based on consolidated financial sources.

Keywords: agro-industrial complex, agriculture, problems, investments, region.

Постановка проблеми. Український АПК є важливою галуззю економіки України, яка забезпечує значну частину експортних доходів країни і залучає велику кількість людей. Проте, як і будь-яка інша галузь, український АПК має свої проблеми. Інвестування в агробізнес України є досить актуальним питанням. АПК є однією з найбільш перспективних галузей економіки України, оскільки країна має значний потенціал для розвитку сільськогосподарства. Переваги інвестування в агробізнес України включають: багатство земельних ресурсів, високий потенціал для збільшення виробництва, природні ресурси тощо. Саме дослідженню проблем інвестування АПК присвячена наша наукова робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських економістів досліджували питання інвестування в аграрному секторі. Назвемо деяких видатних економістів, які писали на цю тему: М. Пугачов [1], В. Ільчук, Т. Шпомер [2], Н. Ляліна, О. Чавикіна [3], Т. Мацибора [4], Ю. Лупенко, О. Захарчук [5], В. Мельник, О. Погріщук [6], М. Однорог [7] та ін. Це лише деякі приклади з великої кількості українських економістів, які досліджували питання інвестування в аграрний сектор України.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження проблем інвестування агропромислового комплексу України в сучасних умовах збройної агресії Російської Федерації проти України.

Виклад основного матеріалу. Інвестиції у найбільш загальній формі можуть бути визначені як вкладення вільних коштів у різні форми фінансового та матеріального багатства, або активи. Інвестування – це процес створення чи поповнення запасу капіталу, а під процесом інвестування слід розуміти приплив нового капіталу. Загальне збільшення запасу капіталу – це валові інвестиції, які включають і реноваційні інвестиції на відшкодування [3].

Основними первинними передумовами формування інвестицій у АПК є природні умови, сприятливі сировинні можливості, наявність кваліфікованих трудових ресурсів, вигідне транспортно-географічне становище.

Фінансування інвестицій здійснюється за рахунок накопичень створених всередині країни – внутрішніх джерел та зовнішніх – надходжень з-за кордону (іноземні приватні прямі та портфельні кредити та позики).

Джерелами фінансування довгострокових інвестицій в АПК на рівні регіону є [2; 4; 5]:

- кошти державного бюджету – інвестиційні асигнування з державного бюджету України – надані на безповоротній та поворотній основі;
- кошти обласного бюджету, місцевих бюджетів та відповідних позабюджетних фондів;
- власні фінансові ресурси та внутрішньогосподарські резерви інвесторів;
- позикові (залучені) фінансові кошти інвесторів.

На сьогоднішній день, в зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, держава перестала здійснювати великомасштабні прямі інвестиції у всіх сферах економіки в тому числі і в аграрному секторі; близько 80% обсягу капітальних вкладень фінансуються за рахунок власних коштів підприємств, позабюджетних фондів і позик.

При виборі основних напрямів інвестування АПК та у розрахунках системи економічних показників, що використовуються для аналізу ефективності інвестицій, слід врахувати діалектичний зв'язок інвестиційного процесу, як складової виробництва, із споживанням. Критерій ефективності інвестицій має виходити з єдності процесу інвестування АПК з економічною ефективністю виробництва у регіоні та з рівнем життя працівників села. Показники, що характеризують ступінь економічної ефективності функціонування АПК, повинні визначатися за кінцевими його результатами [7].

Напрями використання інвестицій у АПК дуже різнобічні і виявляються у різноманітних формах і типах. В умовах ринку інвестиційний процес АПК набуває специфічної послідовності, а його форми, зміст та основні напрямки диктуються соціально-економічними та техніко-технологічними умовами.

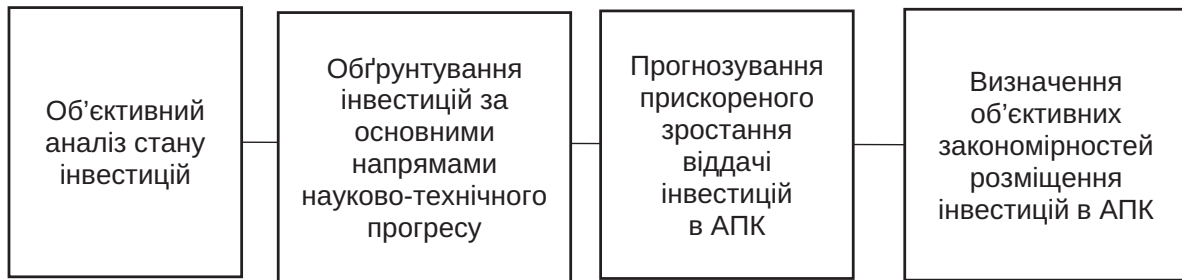
Існують три принципово різних напрями у сфері інвестування АПК регіону [3; 6]:

- 1) інвестування регіональних виробничих комплексів;
- 2) інвестування соціальних об'єктів, невиробничої сфери діяльності;
- 3) інвестування товаровиробників та переробників сільськогосподарської продукції.

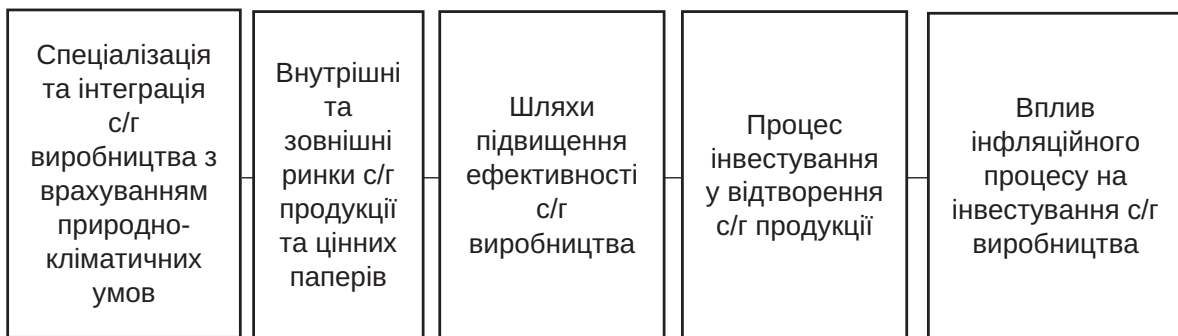
Потреби регіонів в інвестиціях набагато перевищують сумарні кошти всіх можливих джерел. У зв'язку з цим стає надзвичайно актуальним визначення та вибір найбільш пріоритетних напрямів інвестицій у результаті комплексного аналізу та прогнозування інвестицій в АПК (рис. 1).

Головна вимога полягає у раціональному співвідношенні обмежених інвестицій на

1. Обґрунтування напрямів інвестування в АПК

2. Напрями та фактори які враховуються

3. Кінцеві результати у критерії вибору пріоритетів інвестування

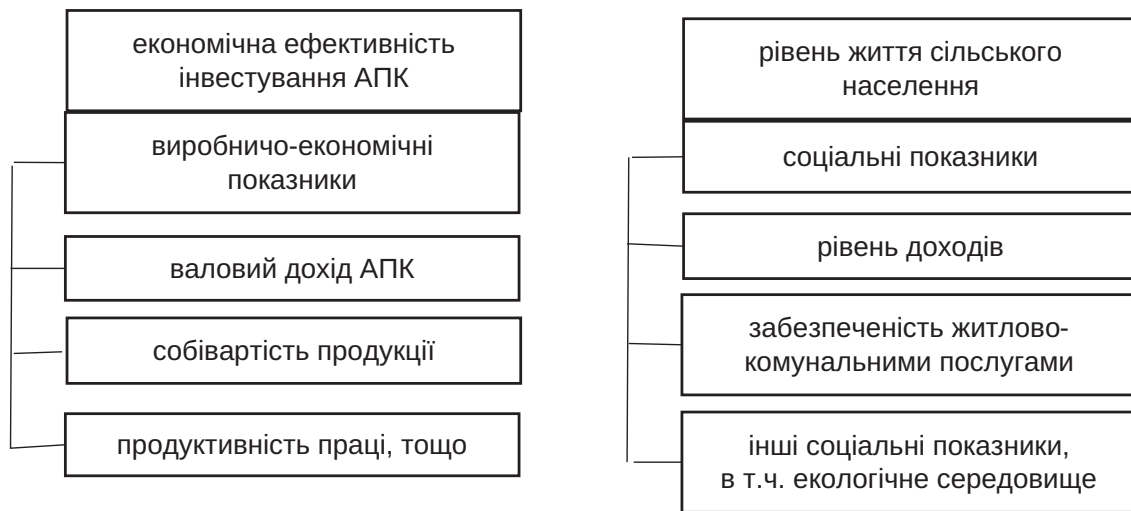

Рис. 1. Оцінка та вибір основних напрямів інвестування АПК

перспективу між структурно-інвестиційним перетворенням виробництва та покращенням соціально-економічного становища сільського населення.

Методика оцінки пріоритетності та відбору інвестиційних проектів має відповідати сучасним економічним вимогам з урахуванням особливостей регіонального АПК. У цьому ефективність інвестицій можна підвищити використовуючи під час просування інвестиційних проектів метод економічного ядра, що дозволяє за обмеженості можливостей

державного уряду та органів місцевої влади спрямовувати інвестиційні ресурси у галузі, підприємства, розвиток яких істотно впливає функціонування інших сегментів АПК.

Необхідність формування економічного ядра зумовлена, як правило, обмеженістю ресурсів і можливостей, а також кількістю та гостротою господарських проблем, що склалися в АПК.

У вітчизняній та міжнародній практиці існують різні підходи, методи для оцінки інвестиційних рішень, найбільш поширена з них

методика КОМФАР (KOMFAR), заснована на зіставленні запланованих величин притоків та відтоків коштів (cash flow).

З теоретичної точки зору більш обґрунтованими є методи, що ґрунтуються на дисконтованих оцінках, оскільки враховують тимчасову компоненту грошових потоків. Такі показники, як чистий потік коштів, період окупності, внутрішня ставка доходності, чиста поточна вартість та індекс прибутковості в сукупності дають реальнішу картину для прийняття інвестиційних рішень.

Однак і ці методи, на нашу думку, не повністю відповідають сучасним вимогам комплексної оцінки ефективності інвестицій в АПК регіону. Вище ми наголошували на винятковій актуальності комплексного соціально-економічного критерію оцінки ефективності інвестицій в аграрну сферу в умовах важкого соціального становища сільського населення.

Водночас деякі варіанти інвестицій мають комплексний характер та покликані вирішувати одночасно як виробничі, так і екологічні та соціальні проблеми села. Так, наприклад, великі регіональні проекти піддаються екологічній експертизі на наявність у них заходів щодо охорони навколишнього середовища та відповідних інвестиційних витрат. Саме такі варіанти інвестицій можуть опинитися серед неефективних за розглянутими вище показниками. У цьому випадку ми пропонуємо модифіковану методику оцінки та відбору варіантів інвестицій. Вона полягає у наступному. Запроваджується умовний (чи розрахунково-визначений за даним варіантом) відсоток від суми інвестицій в АПК, що спрямовується за цим варіантом на екологічні заходи та на розвиток соціальної сфери. Потім у всіх традиційних показниках ефективності суми відтоків коштів зменшуються цей відсоток, а суми притоків коштів від цих інвестицій залишаються без змін [8].

Український агробізнес має ряд проблем, що впливають на його розвиток і продуктивність, особливо в сучасних умовах воєнного стану. Можна виділити декілька наступних актуальних проблем:

1. Нестабільність законодавства. Українське законодавство у сфері АПК часто змінюється, що ускладнює діяльність підприємств та зменшує їхню конкурентоспроможність.

2. Недостатня інфраструктура. Україна має проблеми зі станом доріг, залізниць та інших транспортних мереж, що ускладнює перевезення врожаю і знижує ефективність

агробізнесу. А особливо ця проблема загострилася протягом останнього року війни в Україні.

3. Застаріла технологія. Багато підприємств використовують застарілі технології вирощування і переробки продуктів, що знижує якість продукції та конкурентоспроможність на зовнішніх ринках.

4. Високі ціни на паливо та енергію. Високі ціни на паливо та енергію збільшують витрати на виробництво та перевезення, що впливає на рентабельність агробізнесу.

5. Недостатня доступність фінансування. Багато підприємств мають проблеми з отриманням кредитів та інших форм фінансування для розвитку бізнесу.

6. Конкуренція з боку іноземних підприємств. Український АПК зазнає конкуренції з боку іноземних підприємств, особливо у сфері вирощування зернових та олійних культур.

7. Екологічні проблеми. Багато агропідприємств в Україні не дотримуються екологічних стандартів, що може призвести до неминучих наслідків.

В рамках цільової спрямованості структурної політики в аграрному секторі необхідно виділити низку проблем подальшого розвитку інвестиційного процесу в АПК регіону: підвищення рівня життя населення; відновлення базових підрозділів в АПК на новій технічній та технологічній основі; підвищення продуктивності праці в секторах економіки сільського господарства за рахунок вивільнення частини ресурсів для ефективного перерозподілу із стагнуючих секторів у сектори ефективного використання інвестицій аграрного сектора; підтримка ефективних та конкурентоспроможних товаровиробників; коригування сільсько-господарської структури виробництва у бік випуску продукції, орієнтованої на кінцевий попит; стимулювання експорту продукції та імпортозамінних товарів сільськогосподарського виробництва; необхідний системний підхід до формування фінансових інвестицій в АПК бо фінансові інвестиції аграрного сектора являють собою економічний підхід до асоціювання інтересів людей із залученням для виробничих цілей додаткових заощаджень і капіталу в АПК, з подальшим отриманням від цього додаткової вигоди.

Підвищення інвестиційної активності значною мірою пов'язане з розвитком ринку цінних паперів, який поряд з банківською системою стає механізмом трансформації фінансових ресурсів в інвестиції. За певних умов фондовий ринок може перетворитися

на інструмент переливу капіталу з фінансової сфери на промислову.

В умовах обмежених інвестиційних ресурсів головними завданнями інвестиційної політики АПК регіонів має стати участь держави та підтримка принципу пріоритетності цілеспрямованих інвестицій, реалізація яких дає соціально-економічний ефект, тобто інвестиції в «людину», в об'єкти інфраструктури та соціальної сфери незважаючи на те, що такі інвестиції не завжди швидкоокупні і не привабливі для приватного бізнесу.

Необхідне заохочення приватних інвестицій у пріоритетні сфери розвитку, державне страхування інвестицій. Сприятливі створенню ринку виробничих, постачальницько-побутових послуг на базі малих підприємств.

В умовах ринкових відносин та гострому дефіциті джерел фінансування інвестицій для вирішення проблеми вдосконалення матеріально-технічної бази та структурної перебудови галузей АПК необхідно використовувати нетрадиційні джерела фінансування, які безпосередньо не пов'язані з необхідністю формування інвестиційних коштів і цим можуть частково вирішити проблему раціоналізації інвестиційного процесу в АПК – лізинг, селінг, прокат та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Методологічною передумовою дослідження та вирішення багатьох проблем, пов'язаних із удосконаленням економічного механізму агропромислового комплексу, є розгляд інвестиційного процесу з позиції виробничих відносин та його соціально-економічної ефективності. Необхідний комплексний соціально-економічний критерій оцінки інвестицій у АПК.

На результати інвестиційного процесу впливають форми господарювання в аграрній сфері. Сьогодні фінансування сільського господарства здійснюється не планомірно. Доцільно, щоб управління процесом фінансового забезпечення та підтримки інвестиційного попиту базувалося на консолідованих фінансових джерелах.

Для стимулювання інвестицій, здійснюваних за рахунок власних коштів підприємств та приватних інвесторів, необхідно звільнити від оподаткування частину прибутку, що спрямовується на інвестування сільськогосподарського виробництва. Необхідне також державне страхування приватних інвестицій у АПК. Основним напрямом раціоналізації інвестиційного процесу в АПК є наукове обґрунтування перспектив розвитку цієї галузі виробництва. Тільки на цій основі можливе правильне прогнозування інвестиційного процесу, що охоплює всі елементи та структурні взаємозв'язки всього АПК.

Перспективний розвиток інвестицій в аграрному секторі та оптимізація їх структури та розміщення в АПК ґрунтуються на прогнозі потреб, забезпечених платоспроможністю населення, на всебічному обліку природно-кліматичних умов. Господарський механізм покликаний забезпечити безперервну та ефективну роботу взаємозалежних частин інвестиційного процесу в АПК, розчленованих за підрозділами та районними ознаками. Перспективним та дуже важливим напрямом інвестицій є вкладення їх у наукові, дослідно-конструкторські та проектні роботи, у здійснення заходів щодо охорони навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК*. 2017. № 5 С. 12.
2. Ільчук В., Шпомер Т. Інноваційно-інвестиційна діяльність АПК: сучасний стан і проблеми розвитку. *Agricultural and Resource Economics*. 2017. Vol. 3. № 1. Р. 108–118. URL: <http://www.are-journal.com> (дата звернення: 10.01.2023).
3. Ляліна Н. С., Чавикіна О. В. Аналіз інвестиційної діяльності у сільському господарстві України та визначення напрямків її активізації. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52-2. С. 23–28.
4. Мацибора Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості продукції сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 1. URL: <http://www.eapk.org.ua/contents/2019/01/50> (дата звернення: 04.02.2023).
5. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11 С. 9–18.
6. Мельник В., Погріщук О. Інвестиційне забезпечення аграрного сектору: розширення можливостей для України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. № 3. С. 28–30.
7. Однорог М. А. Інвестиційне забезпечення у сільськогосподарському секторі економіки України. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8). Ч. 1. С. 142–148.

8. Гончаренко М. Ф., Пархоменко Н. М., Білоус С. П. Роль екологічного фактору в стійкому розвитку інтеграційних процесів в економіці регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 9 (230). С. 4–14.

REFERENCES:

1. Puhachov M. I. (2017) Ahrarnyy sektor ekonomiky Ukrayiny v umovakh instytutsiynykh zmin [The agricultural sector of the economy of Ukraine in the conditions of institutional changes]. *Ekonomika APK*, vol. 5, p. 12. [in Ukrainian]
2. Ilchuk V., Shpomer T. (2017) Innovatsiyno-investytsiyna diyalnist APK: suchasnyy stan i problemy rozvytku [Innovative and investment activity of agricultural industry: current state and problems of development]. *Agricultural and Resource Economics*. Vol. 3. № 1, pp. 108–118. Available at: <http://www.are-journal.com> [in Ukrainian]
3. Lyalina N. S., Chavykina O. V. (2020) Analiz investytsiynoyi diyalnosti u silskomu hospodarstvi Ukrayiny ta vyznachennya napryamkiv yiyi aktyvizatsiyi [Analysis of investment activity in the agriculture of Ukraine and determination of directions for its activation]. *Prychornomorski ekonomichni studiyi*, vol. 52-2, pp. 23–28.
4. Matsyora T. V. (2019) Otsinka investytsiynoyi pryvabylosti produktsiyi silskohospodarskykh pidpryyemstv [Assessment of investment attractiveness of products of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, vol. 1. Available at: <http://www.eapk.org.ua/contents/2019/01/50>. [in Ukrainian]
5. Lupenko Yu. O., Zakharchuk O. V. (2018) Investytsiyne zabezpechennya innovatsiynoho rozvytku silskoho hospodarstva Ukrayiny. [Investment support for innovative development of agriculture in Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 9–18. [in Ukrainian]
6. Melnyk V., Pohrishchuk O. (2018) Investytsiyne zabezpechennya ahrarnoho sektoru: rozshyrennya mozhyvostey dlya Ukrayiny [Investment provision of the agricultural sector: expanding opportunities for Ukraine]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 3, pp. 28–30. [in Ukrainian]
7. Odnoroh M. A. (2016) Investytsiyne zabezpechennya u silskohospodarskomu sektori ekonomiky Ukrayiny [Investment support in the agricultural sector of the economy of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Polissya*, vol. 4 (8), part 1, pp. 142–148. [in Ukrainian]
8. Honcharenko M. F., Parkhomenko N. M., Bilous S. P. (2020) Rol ekolohichnoho fактору v stiykomu rozvytku intehratsiynykh protsesiv v ekonomitsi rehionu [The role of the environmental factor in the sustainable development of integration processes in the economy of the region]. *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 9 (230), pp. 4–14. [in Ukrainian]